

บทที่ 7

บทสรุป

การล่มสลายของอยุธยาส่งผลให้เศรษฐกิจที่เคยรุ่งเรืองต้องสูญสลายไป เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนากรุงธนบุรี เมืองท่าเล็กๆอีกแห่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ จึงทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะกอบกู้เศรษฐกิจที่เคยรุ่งเรืองให้กลับคืนมา

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเริ่มรัชสมัยของพระองค์ในภาวะที่ยากลำบากอย่างยิ่ง สภาพบ้านเมืองที่พังทลาย การเกษตรกรรมถูกทำลาย ประชาชนล้มตายจากความอดอยาก จนกระทั่งพระองค์ต้องแก้ปัญหาด้วยการซื้อข้าวและอาหารแจกจ่ายให้ประชาชน ไม่มีเงินตราใช้ในระบบ การซื้อขายต้องใช้เงินและทองไปแลก เศรษฐกิจในเวลานั้นเป็นเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของทั้งรัฐและประชาชน

ความมั่งคั่งและรุ่งเรืองของอยุธยาเกิดจากการค้ากับต่างประเทศเป็นสำคัญ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงทรงให้ความสำคัญกับการค้ากับจีน และกับเมืองท่าในรัฐอื่นๆโดยใช้ชาวจีนเป็นคนกลาง แม้ว่าพระองค์จะมองการค้าในระบบบรรณาการกับจีน เป็นตัวสร้างรายได้ แต่เมื่อความพยายามในการเปิดความสัมพันธ์ในระบบนี้ไม่สำเร็จจนกระทั่งปลายรัชสมัย การค้าของรัฐในรูปแบบเอกชนกับจีนจึงเป็นที่มาของรายได้ในสมัยธนบุรี โดยของป่าและแร่ธาตุยังคงเป็นสินค้าที่มีความสำคัญ ในการส่งออก ในขณะที่สินค้าเข้าในระยะแรกคือข้าว และสินค้าที่นำเข้าตลอดรัชสมัยยังเน้นที่สินค้าประเภทอาวุธปืน

ตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงกระทำการค้าแบบเอกชนกับจีนโดยผ่านพ่อค้าชาวจีน ทั้งการใช้เรือสำเภาของพ่อค้าเอกชนชาวจีน การใช้ชาวจีนในการดำเนินงานทั้งจัดหาสินค้า ทำการค้า การแบ่งปันผลประโยชน์จำกัดอยู่ระหว่างพระองค์กับขุนนางชาวจีนและพ่อค้าเอกชนชาวจีน สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเชื่อมความสัมพันธ์ในเครือข่ายการค้าของพ่อค้าเอกชนชาวจีน ไม่เพียงแต่กลุ่มพ่อค้าแต่จิ๋วในหัวเมืองชายทะเลตะวันออก หากแต่รวมถึงกลุ่มพ่อค้าชาวจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่สร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มขุนนางเก่าจากสมัยอยุธยา เพราะไม่ปรากฏว่าขุนนางกลุ่มนี้ได้ส่งเรือสำเภาไปทำการค้า ในขณะที่พ่อค้าเอกชนชาวจีนที่อาศัยช่องทางในการค้าจนได้รับพระราชทานยศเป็นขุนนาง สามารถต่อเรือสำเภาจากคู่ต่อเรือหลวงไปค้าขายได้ถึงปีละ 2 ลำ

การสนับสนุนชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนแต่จีวของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนทั้งที่เข้ามาตั้งรกราก และเดินทางเข้ามาเพื่อทำการค้าขาย ทั้งในกรุงธนบุรีและในหัวเมืองต่างๆ ชาวจีนได้กลายเป็นกลไกสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งแรงงานทั้งในยามสงครามและเป็นแรงงานการก่อสร้าง เป็นทั้งผู้จัดหาสินค้าและผู้ประกอบการค้า จนกล่าวได้ว่าคงไม่มีสมัยใดที่การค้าทั้งหมดทั้งการค้าภายในและการค้าภายนอกได้ตกอยู่ในมือชาวจีนทั้งหมด โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระทัยให้เป็นเช่นนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงแบ่งหน้าที่ระหว่างไพร่และชาวจีนออกจากกันอย่างชัดเจน ในขณะที่ชาวจีนเป็นผู้ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้ว ไพร่ในสมัยธนบุรีทำหน้าที่เป็นแรงงานในยามสงครามและเป็นผู้สร้างผลผลิตทางเกษตรกรรมเท่านั้น แต่ไม่ว่าการดำเนินพระราชโบายเช่นนี้จะก่อให้เกิดผลที่ตามมาอย่างไร แต่ในช่วงเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินก็สามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ขึ้นมาได้ การขยายตัวทางการค้าทำให้เกิดการผลิตเงินตราขึ้นมารองรับการใช้จ่าย แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจธนบุรีอย่างชัดเจน

แม้ว่ากรุงธนบุรีจะมีฐานะเป็นราชธานีอยู่เพียง 15 ปี แต่ตลอดระยะเวลาอันนั้น มีการเจริญเติบโตของเมืองและการขยายตัวของประชากร ซึ่งอาศัยอยู่เป็นชุมชนตามเชื้อชาติและประกอบอาชีพตามความถนัด ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นนั้นส่วนหนึ่งมาจากสงคราม สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงดำเนินการขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง เพียงไม่กี่ปีก็สามารถตั้งหัวเมืองที่เคยอยู่ในอำนาจของรัฐอยุธยา ให้กลับมามีขึ้นกับกรุงธนบุรีได้ และยังสามารถขยายอำนาจต่อเข้าไปได้อีกหลายเมือง การทำสงครามขยายอำนาจในสมัยของพระองค์เป็นการขยายอำนาจที่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจควบคู่กับการเมือง ในพ.ศ.2314 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ส่งผลให้เศรษฐกิจฟื้นตัวขึ้นได้ โดยการยึดหัวเมืองชายทะเลตะวันออกเป็นฐานที่มั่น ส่งผลให้พระองค์มีฐานกำลังทางเศรษฐกิจ และเมื่อสามารถขยายอาณาเขตไปยังบริเวณหัวเมืองภาคใต้ ก็ทำให้สามารถขยายเครือข่ายการค้าครอบคลุมเมืองท่าในอ่าวไทย เช่นเดียวกับการขยายอาณาเขตไปยังเมืองฮาเตียนและเขมรซึ่งทำให้เครือข่ายการค้าของธนบุรีขยายออกไปยังทะเลจีนใต้และโคชินไชน่า ทั้งทางทะเลและทางบก และท้ายที่สุดการขยายอำนาจไปสู่หัวเมืองในลาว เป็นการขยายอำนาจครอบคลุมเครือข่ายการค้าเหนือลุ่มแม่น้ำโขง

เศรษฐกิจในสมัยธนบุรีเป็นเศรษฐกิจที่กล่าวได้ว่าสามารถฟื้นตัวได้ในเวลาเพียง 15 ปี จากเศรษฐกิจที่แตกสลายของอาณาจักรหนึ่ง ไปสู่เศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานให้กับอีกอาณาจักรหนึ่ง คือกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากเครือข่ายการค้าและการเปิดการค้าในระบบบรรณาการ ซึ่งกรุงธนบุรีสร้างไว้